Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

DFSNYT
74/5

København 1974

DFS NYT 1974/5

TATERE OG NATMANDSFOLK

af

K. M. Testrup Jacobsen

DFS NYT 1974/5 er udgivet i anledning af
K. M. Testrup Jacobsens udstilling
"Natmandsfolk og andre jyske billeder"
på Tranegården, Gentofte Kunstbibliotek,
Tranegårdsvej 73, 2900 Hellerup
1. oktober - 27. oktober 1974.
Åbningstider: Mandag-fredag 15-20,
lørdag-søndag 14 - 17.

Udstillingen er arrangeret som et sam-
arbejde mellem Gentofte Kunstbibliotek
og Dansk Folkemindesamling.

Dansk Folkemindesamling
Birketinget 6
DK-2300 København S
København 1974

F O R O R D .

Kristian Marius Testrup Jacobsen (født 1891) har lavet billeder siden sin barndom. Men han er aldrig blevet en anerkendt kunstner. Ikke sådan forstået, at han ikke har mødt rosende ord fra mange sider og har fået udmærkelser, men han er ikke blevet én af de "fine" kunstnere. Han har ikke fået penge af kunstfonden, har ikke modtaget akademiske ridderslag og har ikke fået kunstanmeldernes bevågenhed. Det skal man ikke undre sig over. For de akademiske kunstsmagere og kunstfonden interesserer sig ikke for folkekunsten og den kunst, der som Testrups direkte er udsprunget af den. Kunstfonden kender slet ikke den hele flok af fantastiske billedmagere, der findes i Danmark. Den folkekunst, der er forudsætningen for at akademikunsten og den anerkendte kunsthandlerkunst i det hele taget er blevet til. Sådan som de såkaldt almindelige menneskers slid og slæb er forudsætningen for at overklassen kan slå sine muntre, ubekymrede folder.

Det ville være rimeligt, hvis man efterhånden fik øjnene op for, at folk, der laver billeder, som ikke følger øjeblikkets kunstretninger, ikke nødvendigvis er dårligere billedmagere end dem, der - ifølge de liberalistiske kunsthandlermekanismer med tilbud og efterspørgsel - hele tiden må "forny sig", dvs. opfinde en originalitet uden at have noget som helst på hjerte.

Testrup har noget på hjerte og hans originalitet udspringer heraf. Med sin poetiske realisme vil han fortælle om de mærkelige mennesker han mødte i sin barndom og voksede op iblandt. Om taterne, om rakkerne, om natmandsfolket. Det ene erindringsbillede er kommet efter det andet, billedfortællingerne danner en lang, lang frise med dramatiske episoder, med folk på vandring, altid på vandring, og den blomstrende lyng væver hele tiden det midtjyske landskab ind i billedfortællingerne.

Man mærker hans hjerte banke for disse usle, ringeagtede, vandrende folk. Hans farveenergi er stor og hans billedsprog er direkte. Det gustne overlæg er forladt til fordel for billeddialektens frie udtryksmåde. Farverne gnistrer når anekdoterne tar form. Solnedgangen flammer i præstefruens røde hår da hun danser med Jens Langkniv i Daugbjerg. Som billedmager er Testrup en efterkommer af de sen-gotiske kalkmalere, der vandrede rundt og solgte deres kunst til kirkerne, men bevarede de lysende hedenske farver og virkelighedens brune jord i deres billeder.

Vi vandrer gennem Midtjylland. Langt ude i de flade blå bakker kommer Tordenkalven rokkende. Når han trådte ind i stuen sang han:

Goddag, Goddag i Stuen her!
I hilset være en og hver.
Jeg ser, I er en skønne Flok,
foruden mig vel nok.

Det var Testrups akvareller, der gjorde at vi begyndte at tænke på en udstilling. Han har et stort ønske om at lave en billedbog om natmandsfolket med alle sine akvareller. Det er teksten til denne bog vi udgiver her i DFS NYT. Senere stiftede vi bekendtskab med hans malerier og efterhånden skabtes indtrykket af en meget alsidig billedmager.

Vi er ikke i tvivl om, at folk, der ser disse malerier og akvareller, vil blive lisså begejstrede. For her kan man lytte til fortællinger fra et Danmark, der-for de fleste synes fjern som Afrika. Her kommer stemmer og skikkelser fra et vandrende pjalteproletariat, fra de laveste i samfundet. Med sine billedhistorier er Testrup med til at supplere den historieskrivning, der altid har forsømt det jævne folk.

Vi vil gerne takke Testrup fordi han gik med til at lave denne udstilling - og for den venlighed han og hans kone har vist os.

Lone Noander
Gentofte kunstbibliotek

Eske K. Mathiesen
Dansk Folkemindesamling

Om tateren, rakkeren, natmanden, skarnsfolk, skøjere og kæltringer.

Hvor kom de fra? - spørges der. Var de zigøjnere? Nej, det var de ikke. Nogle var måske en blanding. De var heller ikke fra syden. Kom de fra Sverrig, Norge og Finland som kulsviere og bosatte sig her i landet ved samme håndtering? Meget kunne tyde derpå, og måske var de nogle af Danmarks ældste indvånere fra dengang jorden endnu ikke var dyrket, men for det meste lå hen i vidtstrakte lyngflader, ja helt fra oldtiden, da stenen endnu var menneskets vigtigste redskab. Men en ting er sikkert. Selv i min pure ungdom boede de på Danmarks allerfattigste egne, hvor ploven ej kunne gå, og leen ej kunne slå. Men dér kunne lyngen blomstre, og lyngrisene var en udmærket varmekilde i de kolde isvintre, når sneen føg hen over de store hedeflader. Da var bakålen en herreret på det råt sammentømrede bræddebord, der bestod af to stolper slået ned i det faststampede jordgulv, og hvorpå der primitivt var fastgjort et par uhøvlede brædder tilfældig fundet ved en gammel gård. Fjæl kaldte man disse.

Gamle kæmpehøje var en ren lækkerbidsken som bolig. De gravede sig ind i siden ligesom ræven. Stuen indvendig var beklædt med opskårne lyng og hedetørv. Disse tørv var så igen overkalket med ler og hvidtekalk og kunne også være smukt dekoreret med tørrede blomster og lyngbuketter, glansbilleder og udklip af tilfældige billeder, som kom i deres besiddelse. Læse og skrive kunne ikke ret mange af dem, da rakkernes børn jo ikke gik i skole.

Langs siderne af sådan en stue var der så nogle knipper halm eller rør med nogle gamle sækkelignende pjalter som sengetøj. Stole fandtes ikke. Var der noget at sidde på, var det af samme kaliber som bordet. Lus var der som regel også i boligen, men disse hørte jo med til husstanden, muldvarpe, rotter og mus samt hugorme. Hugormene var særlig velkomne gæster. Man huggede ganske rolig hovedet af dem og spiste dem som almindelige ål, det vil sige, man krængede skindet af dem først, så smagte de, sagde tateren. Hunde og rotter og selvdøde kreaturer åd man også. Det kunne jo ingen dø af, sagde rakkeren med et lunt grin i sit skæggede ansigt, hvor tobakssovsen sivede ned fra mundvigen. Skråen var den højeste nydelse, man tillod sig. Pibe sås sjældent, cigar slet ikke. Den var kun for godsejere.

De natmandsfolk, jeg bedst har kendt, er de såkaldte Rønbjerrerakkere, men disse var jo også spredt over det meste af Salling og Fjends. Natmandsfolket var så at sige kendt over hele landet, for de for viden omkring. Der skulle jo også lange strækninger til for at opnå penge dengang. Det var ikke noget, folk ruttede med. Harsk flæsk eller muggen fåreskinke var en fin betaling som dagløn for en rakker. At mange også kaldte dem kæltringer var for resten en skam, for de var ikke mere kæltringer end så mange andre, men sådan blev der dengang set på fattigdommen i sin helhed. Og stjal de endelig engang imellem, så var det af nød, for de berigede sig aldrig med jordisk gods og guld. Nej - natmands vej var da-

gen og vejen og guds fri natur uden slid. Det var nemlig en ting, de var svært lede ved. De var et malerisk folkefærd - i mine øjne ialfald - meget interessante at kende. De var blikkenslagere, kedelflikkere, glarmestre og kunne megen husflid, som de lavede af gamle cigarkasser o. l. De solgte glansbilleder, sytråd, hårnåle, knapper, synåle, fåregrimer, udskårne ting i træ og andet til bønderne rundt i gårdene. Tiggede gjorde de jo også. Hvis en storbonde havde vist sig gavmild overfor rakkeren, kunne han altid regne med, at hans gård ikke brændte i denne omgang. At fornærme en rakker var der ikke mange, der turde, for så risikerede man det værste. Flere af dem kunne nemlig hekse, hverre syner, se ondt på folks kreaturer, så disse ikke kunne trives, ja, få køerne til at give blod i stedet for mælk, og ingen kunne gøre det tilbage igen uden rakkerens hjælp, og da var han den velsete mand.

Movens pip, kaldet.

Mogens Mogensen var vist hans rigtige navn, men til daglig blev han kaldt æ Movensen eller Movens pip kaldet mest kendt under dette navn. Han boede ude på Håsum hede i en ussel rønne. Movens pip kunne hekse eller hverre syn, som det også kaldtes dengang. Han kunne standse løbske heste ved at smide sig ned og se disse under maven, medens de løb - og så råbe fandens navn tre gange i træk. Så ville hestene standse af sig selv, fortalte han da. "Men det er synd", tilføjede han. Han var i besiddelse af Cyprianus. En dag, da han hjalp min fader med at grave tørv i vor mose, og vi sad i engen og spiste vore melmadder, pegede han på nogle af de opskårne tørveknolde og sagde: "ja, sådan nogle kunne jeg nemt få til at danse rundt her på engen, men jeg vil ikke, for det er synd". - Samme Movens var tildels døvstum. Han kunne dog tale lidt, men det kom stødvis i nogle underlige lyde, der kun kunne fattes af dem, der kendte ham nøje. Derfor gik Movens altid med en lille tavle og griffel hos sig. Meget af det, vi sagde, kunne han fatte ved at læse på munden. Ellers førte vi samtalen på tavlen. Han var stokdøv.

Æ Movensen var en vældig jæger, og krybskytte var han også. Den hare æ Movensen så, den faldt eller måske en flok agerhøns, men han skød med respekt. Nogle skulle overleve til næste års bestand.

I nærheden af Håsum hede ligger herresædet Bustrup. Der boede i sin tid herremanden Jens Buus. Ved Bustrup er der megen granskov, store bakker, megen lynghede og rigeligt med vildtbestand. Ejeren af Bustrup var i Mogens Pips tid den bekendte Otto Mønsted og Hans Broge fra Århus. Disse to ærværdige herrer drev sommetider brokjagt derude for deres fornøjelses skyld, men det gjorde Movens også for skindenes eller pelsens skyld. Dem solgte han til pelshandlere i Skive.

Når der skal skydes brokke, skal det helst ske i mørke, altså om natten. For brokken forlader sjældent sin hule ved dagens lys, men i skumringen er han på færde. Så vader han ud i rugmarker og korn af al slags og træder alt fladt med jorden, så en særlig hyggelig herre er han ikke.

Nu var de to godsejere jo altså kommet ud på sådan en jagttur og havde lagt sig ved brokkens udgang for at vente på den gamle brok, når denne kom luntende ud i mørket. - Imens var Movens også kommet ud til graven for at skyde, men han havde ikke bemærket de to herrer, da han jo ikke kunne høre. Nu var de to herrer godsejere i lådne pelse for bedre at kunne holde varmen, og da så æ Movens ser noget låddent bevæge sig ved hullet og tror, det er brokken, der vil ud, lægger han jo damp til de to herrer, men deres tykke pelse må vist have taget kuglerne til sig og frelst deres liv. Det blev i alfald ikke deres død dengang, men Movens kom dog i spjældet for sin forseelse og krybskytteri, hvad jo ikke var så mærkeligt. Det var jo ulovligt at skyde Otto Mønsted og Hans Broge for brokke eller grævlinger, som de egentlig benævnes i naturhistorien.

Når jeg beskriver Movensen er det fordi, jeg som dreng ofte besøgte denne

maleriske jægersmand og tater. Der var noget fortidigt over denne ægte tater. Der var et frygteligt griseri i hans lille hytte. Der var lergulv. I den ene side var der en sammentømret kasse af rå brædder. Det var sengen. I sengen lå nogle gamle klude. Det var sengetøjet. Rundt om på gulvet stod der ædetrug til hønsene. Om natten sad hønsene på sengekanten med enden lige over æ Movens, og så kan vi jo tænke os til resten. Også deres æg lagde de i sengen, såfremt det passede dem, og det gjorde det, for der var jo dejlig varmt, og det er noget, høns kan li'.

Min fader havde en lille gård i Ramsing Nørrehede. En dag døde vor hest af tarmslyng. Den skulle graves ned, men skindet skulle af den og sælges. Ingen ordentlige folk spiste hestekød dengang. Det var kun rakkere, og den døde jo også af sygdom. - Så blev æ Movensen hentet til at krænge kadaveret, som det hed. Æ Movensen blev så anbragt omme bag laden med den selvdøde hest. Han havde en stor flænsekniv i munden. Når han havde brugt den, stak han den atter i munden, så hesteblodet løb i stride strømme ned fra mundvigene. Sommetider tog han også en luns af hestekødet. Det spiste han råt på stedet. Det smagte, sagde han!

Da han var færdig, skulle jeg bringe nogle mellemmadder og en kop kaffe om til ham. Vi turde ikke tage ham ind i stuen, når han havde rørt ved den døde hest. "Og når han har spist", sagde min moder, "så skal du gå om til stendyngen med både kop og tallerken og slå den i hundrede stykker, så ingen skal komme til at berøre det sidenhen". (Det var overtro).

Tilsidst døde æ Movensen under familiepleje eller kommunal forsorg, hed det dengang, i Ramsing by. Jeg besøgte ham på det sidste. Stuen, hvor han var sengeliggende, var iskold og uden hygge. Et lys gik over det gamle ansigt, da jeg sagde, hvem jeg var eller skrev det på hans tavle, og så kunne han huske mig. Han var åndsfrisk og kunne huske alt, endda der var tyve år imellem, da jeg som dreng besøgte ham jævnlig og kendte hele hans færd så godt.

Ja, det var altså den gamle tater - æ Movensen, vel nok en af de mest ægte af taterslægten, jeg har kendt.

Jord var ikke noget, rakkerne tog sig af. At dyrke jorden lod de andre om. Så længe, der var mad i huset, bestilte de ikke noget. De stillede ikke store fordringer til livet eller tilværelsen. Dagen i morgen tænkte ingen af dem på. Dog var de fleste af dem snilde på fingrene.

Tøjet, de gik i, var - for både mænd og kvinder - sammentigget aflægstøj, beget og lurvet, som en eller anden større gårdejer havde kasseret. Og når man så betænker, at en gårdejer dengang gik i sit brudetøj, til han døde, kan man tænke sig til rakkerens påklædning efter storbondens død. Ofte så man en rakker i stor skødefrakke og stiv skorsten, der var aflægs. Ellers var påklædningen gule lærredsbenklæder, kort trøje og læderbælte med skede, hvor kniven, som næsten alle mandfolk bar, var indsat eller også en kort økse hæn-

gende i en strop.

Mange havde en hjemmelavet glaskiste på ryggen. Op af kisten ragede en loddekolbe og en lineal. I kisten fandtes så resten af værktøjet, som kunne blive brugt i en snæver vending. Selv et gammelt forslidt bornholmerur kunne flere af dem få i gang igen.

Mange af rakkerne kunne danse, men deres danse var noget for sig selv, der ikke lignede den almindelige almuedans på samme tid. De mindede mere om grønlænderdanse, en slags fingerdans. Musikken var en fløjte, hjemmelavet skalmeje lavet af en hyldepind med et kohorn i enden var meget anvendt, en violin lavet af en gammel træskobund kunne også bruges, ja skulle det være meget fint, så en gammel udslidt harmonika næsten uden toner, men spille efter gehør kunne de, for noder kendte de ikke.

Danserne kunne også ende i et stort slagsmål, dersom pigerne ikke var i overtal. Engang stod der et stort rakkerslag ved Kisum mølle i Salling, hvor man brugte alle slags gamle forladere som våben. Møllen var et godt kampsted. Nogle hængte i vingen og gav de nedenfor stående nogle ordentlige skaller med de gamle muskedonnere. Dog var der ingen død efter slaget. Det var i 1800? Jeg husker ikke nøje årstallet, da det var før min tid, det skete, men et drabeligt slag var det efter den beretning, jeg engang har læst om rakkerslaget ved Kisum mølle.

Den sidste rakkerhule, jeg så og var inde i, lå ved Skøds på vej mellem Håsum og Vinderup. Den var bygget ind i en gammel kæmpehøj. Forsiden var sat op af hedetørv. En lille firkantet trækarm udgjorde hulens eneste lystilførsel. En gammel utæt trædør med karm, ikke større end et menneske lige kunne knibe sig igennem, ellers var huset kæmpehøjen. Et lille hul foroven i højen udgjorde skorstenen. Inde i højen var væggene også beklædt med opstablede hedetørv overklistret med gamle ugeblade og sammenbundne hønsefjer som pynt. Der kom en stank af branket flæsk blandet med svovlet røg ud af huset eller hulen. Jeg var kun en dreng dengang. Min fader skulle hente tørv lige ved siden af, hvor der var en mose, Skjødsø kaldet. Vi blev af madammen i huset - hun hed vist Stine - budt indenfor på en kaffetår. Kaffen var sort som tjære og blev kogt i en sort jydepotte eller lergryde. "I ka satantopme æt fo fløde i, for a ejer et den slavs herlighed, men så ka I seteme fo en ro æg, det er sateme osse møj bejer". Og det var vel nok kaffe. Mange år efter, ja selv den dag i dag glemmer jeg ikke denne kaffetår.

Vi spurgte, om der ikke kunne fanges mange ål derude i Skjødsø? "Ål", råbte kællingen, "ih gud fader bevar os for fisk. De er flere hundrede år gamle og ligner store kvælerslanger eller andre uhyrer, og så har de horn som gamle stude. Nej, den slags kan vi nu alligevel et æde. Hogorm spiser vi tit. De smager, når de blywer stegt, men disse uhyrer smager værre end det bare tørvejord

med svovl i, uha! uha! ne, føj for dælen."

Det var beskrivelsen af fiskeriet i Skjødsø mose.

Bartel rakker fra Nautrup hede gik ud på dagleje om dagen hos bønderne. Bartel var en skikkelig fyr og måske født der i sognet. Da der altid var en eller anden gårdmand, der trængte til at få det arbejde gjort, som han ikke selv ville have med at gøre, ja så kunne rakkeren få det arbejde til laveste pris. Dengang var der ikke noget, der hed fagforening. Det var en hård tørn i disse dage fra kl. 5 morgen til 7 - 8 aften, sommetider til kl. 9-10 for den store betaling af 35 øre om dagen. Det måtte så hele familien leve af. - Bartel kaldte sig ofte selv Baktulin nærmest for morskabs skyld. Konen eller kællingen, som han titulerede hende, var tandløs og kunne ikke tygge brødet. Hver morgen, inden Bartel gik på arbejde, tyggede han nogle rugbrødsskorper til hende. Disse satte han så op rundt på bordet i små toppe. De kaldtes for gumlinger. Så kunne hun more sig med at spise, til Bartel atter kom hjem og fik nye retter tygget til næste dag. Også små børn tyggede de gamle brødet til på denne måde, og så gylpede de det lige ned i halsen på dem, noget modbydeligt svineri.

Tiderne har forandret sig umådeligt, siden den tid, jeg her fortæller om for ca. 70 år siden. For fattige folk var livet dengang en kummerlig tilværelse. Bøndernes fattiggårde eller huse var ikke nogen himmerigstilværelse. Sognerådsmændene i de forskellige kommuner var nogle selvglade krabater, der ikke undte andre noget. De var født på den jord og den gård, de basad fra far til søn o.s.v., og alle andre, der ikke ejede noget, var rak og pak og skarnsfolk.

Rakkerne var ildesete af disse jordbesiddere, men lidt bange for rakkerne var de også på en måde. At få sin gård afsvedet en mørk nat var ikke særlig rart. Stråtag var nemt til at fænge, og hvem gjorde det? Måske fik rakkerne også skyld for mange brande, som en forarmet gårdmand selv forårsagede.

Rakkerne fulgte ikke så gerne vejene, når de gik på tiggeri. De kunne risikere at møde en landbetjent, og så blev de jo taget. De kom gerne tre eller fire i følge tværs over marker og veje og søgte de gårde, hvor de vidste, der var noget at hive. Indhyllet i lange sjaler, ligesom tyrkernes kvinder går den dag i dag, næsten helt tilslørede, så kun næsetippen stak ud, bad de med en næsten uhørlig stemme om noget i guds navn. Så skyndte gårdmandskonen sig ud i fadeburet til det bugnende saltkar og fiskede nogle stykker harsk flæs eller en muggen fåreskinke, der havde hængt så længe oppe på loftet under stråtaget, at musene ikke kunne æde mere af den uden at risikere livet derved.

Brændevin var ikke dyr dengang, 35 øre potten, så en kæfert var nem at få. Både mænd og kvinder drak. Taterkvinderne gik dengang i det, man kaldte mamelukker, men det gjorde andre kvinder for resten også. Mamelukkerne var syet af kraftigt bomuldsstof. De nåede til under knæene, hvor de var bundet stramt med

et bændel, og så var der en åben slids både for og bag - til de nødvendige formål både på den ene og anden måde - ja, på flere måder. Tiggerposerne var nogle hvide lærredsposer, der kunne rumme ikke så lidt af sulevarer og brødskorper m.m., også æg var en god gave, selv om den gamle skrukhøne havde lagt lidt for længe på dem, og så fik rakkeren dem. Eftersom disse tiggerposer kom til at bugne for meget i løbet af dagen, ja så skete jo det, at når de troede sig usete fra gården, så stoppede de nogle af sulevarerne og brødskorperne ned i mamelukkerne, og der kunne være en del. Særlig rart kunne det nu ikke være at gå med en sådan tyngde om benene. Men det var en udvej, de brugte, for hvis gårdmandskonen så, at poserne var for fulde, fik de jo ikke så meget i guds navn.

En dag kom rakkerkvinden "lange Margret" ind i min faders gård for at tigge. Hun var temmelig beruset, kunne vi se. Da hun var gået, sagde min fader: "Dreng , gå lige bag efter hende og se, om hun ikke falder, inden hun kommer fra gården."

Nu var der i gamle dage ved de fleste gårde noget, man kaldte en kålgård. Det var sådan en lavt liggende plads omme bag gården. Den var gerne omgivet med et stengærde, og der dyrkede man hvid- og grønkål. Jeg listede mig så bagefter, og ganske rigtig, der gik "lange Margret" lige på hovedet ned i kålgården med benene op og hovedet ned, og hun kunne ikke rejse sig op ved egen hjælp. Flæskestumper og brødskorper var faldet ud af mamelukkerne og lå spredt rundt omkring. Min fader måtte ud og hjælpe hende op. Han måtte lægge alle kræfter i, for hun var næsten dobbelt så høj som han og fuld som en allike. Men op kom hun da, og flæskestykkerne kom på plads igen.

Når sådan en flok tatere var ude sammen, mænd og kvinder ifølge, ja så skulle der jo også spises og drikkes undervejs, og det skete gerne i en vejgrøft, for ingen bød dem jo ind i stuerne. Ved sådan et spisegilde gik det sommetider livligt til, og helt høviske var de heller ikke. Skete det så, at det blev for galt, blev der sendt bud efter stedets øvrighed,en sognefoged, der så skulle leje hestevogn og transportere hele suppedasen ind til Skive arrest til svedekur nogle dage, for penge havde de jo ikke til at betale bøder med. En sådan transport kunne tage en hel dag, for de var ikke nemme at stille på vognen. De skulle hele tiden af på naturens vegne. Således var der en dag en kvinde ved navn madam Brink. Hende og kæresten havde en sommerdag opført sig meget usædeligt i en vejgrøft i fleres påsyn. De blev så begge hentet ind til Skive politi for at give forklaring om deres færd. Nu var politiet dengang heller ikke særlig fine i deres forhørsmetoder, så alt skulle klarlægges helt ordret, så politiet ikke skulle gå glip af den fornøjelse. Her er forhøret gengivet ordret:
Politiet: "Nå, hvad gjorde De så madam Brink?"
Md. Brink: "Jeg lagde mig i vejgrøften med ryggen nedad".
Politiet: "Nå, og hvad så De Carlsen?"

Carlsen: "Jeg lagde mig naturligvis på brinken".
Så var det forhør til ende. Rakkeren var den klogeste, for en brink kan også på jydsk være en grøftekant, og så kunne politiet selv om, hvordan de ville forstå sagen.

Når to flokke rakkere mødte hinanden på en ensom hedevej, kunne det godt blive til fejde og slagsmål, og så var det næsten altid kvinderne, de sloges om. Da kom kniven fren fra læderbæltet. Hvor mange der dræbtes på den måde blev aldrig opklaret, da begravelsen som regel fandt sted i det første det bedste mosehul uden noget kirkeligt ritual. Kirkegårdene var heller ikke til for uærlige folk som rakkere og taterfolk. Mange af vore moser har været brugt som kirkegårde til sådanne begravelser. Senere blev det sådan, at kirkegården gav plads, men det blev med en begravelse tæt ind under kampestensgærdet, og ikke alle kom ind ad "æ stætt", d. v. s. kirkegårdslågen, men blev løftet over gærdet et sted. Overtroen havde magten og sin dybe rod i befolkningen dengang.

Ude i Bustrup bakker boede en gammel rakkerkvind. Hun kurerede sår og slige genvordigheder med urter samt katte- og hundefedt, som hun selv afkogte i en gammel sort lergryde på et primitivt ildsted ude i lyngbakken. Når hun sad og kogte disse ellers så rare husdyr, skar hun sommetider en luns ud af kadaveret og spiste på stedet. Fedtet, som hun afkogte, kom hun så i en gammel medicinkrukke. Så stak hun en strikkepind gennem proppen. Den var til at fiske fedtet op af krukken med. Disse krukker solgte hun så til bøndergårdene, for når man kom til skade f. eks. havde slået et knæ, var dette fedt et ufejlbarligt middel, men man skulle bruge strikkepinden til at smøre det på med, ellers var der ingen garanti for helbredelse. Vi på gården derhjemme havde altid sådan en krukke stående, og vi børn smagte også sommetider på medicinen, og den smagte såmænd helt godt. Malurt solgte hun også. Det brugte vi til at sætte gløder under i skuffer og skabe. Det kunne holde møllene i ave, for stadstøjet skulle jo holde ens levetid ud.

En anden gammel rakker gik rundt med en kasse på ryggen. Det var gerne til stor glæde for os børn, når rakkeren var at øjne ude på vejen imellem gårdene. I kassen var der mange herligheder, syntes vi børn dengang. Kassen var inddelt i mange små rum. Der var synåle, sytråd, hægter, knapper af alle størrelser, fine glasknapper og perlemorsknapper. Ja, der var nok sager at se på. Det allerbedste var låget på kassen, for der var et hemmeligt rum, hvor der var glansbilleder til 2 - 5 og 10 øre pr. ark.

Hvor var de skønne. Sommetider havde han også smukt udskårne cigarkasser, som kunne bruges til syæsker og tobakskasser med skuffer forneden til udrydning og pibesovs. Om vinteren solgte han også kunstfærdigt syede fåregrimer. Disse var meget fint forarbejdet af snoet hampereb. Ja, han var i det mindste en velset mand, denne rakker. Der var jo ikke stor færdsel på vejene i de dage, så

når vi børn øjnede rakkeren ude i det fjerne, var det en begivenhed af rang - dengang.

En anden rakker vil jeg også nævne. Han kunne lidt gartneri som håndtering, og lidt hekseri kunne han da også, om det kneb. Det havde han lært af een, de kaldte "hoppen". Engang havde jeg fået så mange vorter på mine hænder, så disse var helt overbesået. Så kom en dag natmanden til gården. "Hvad er det, du har på dine hænder, dreng. Dem skal jeg nemt sætte væk. Du skal bare følge med mig op i storstuen, og du må ikke sige et ord imens". Rakkeren tog så min hånd ind under sin arm, og jeg måtte heller ikke se. Jeg kunne mærke, at han rørte ved hver vorte, der var på hånden, og da han var færdig, sagde han: "Nu går de væk, uden at du mærker hvornår". Noget senere, da jeg en dag ville se på min hånd, var de alle væk uden at efterlade så meget som et ar, ja, den rakker kunne nu alligevel noget. Han havde også nogle underlige hvasse øjne, der ligefrem kunne se igennem en. (Jeg tror, han var tankelæser). Han havde også været sømand i sine unge dage. Et anker var tatoveret på hver af hans håndled, og berejst i flere lande var han.

En sen vinteraften kunne en kvinde godt komme ind i en gård og bede om husly i deres lade, imens hun fødte sit barn. Der var ikke nogen fin fødselsstiftelse med læger og sygeplejersker til bistand. Sådan var vilkårene ikke for en menneskealder tilbage. Nej, ligesom dyrene, så menneskene - det ordnede de selv. Mange gik vel også til grunde, men de savnedes ikke. Det var ikke hver dag, der var folketælling.

I herremændenes tid var tatere og natmænd et forfulgt folkefærd, der levede på vore vildsomme heder eller dybt inde i de store skove, hvor vildtet var en stor fristelse. Fik herremanden fat i en forsulten krybskytte, var galgen ham sikker. Derfra stammer benævnelsen "Galgebakke" og "Rakkerkule". En mild straf var træhesten. I gamle dage havde bønderne nogle særlige fordomme mod f. eks. at spise hestekød. Fårekød derimod var en særlig god spise, selv om det tit var harsk og muggen, hvad det som regel var, når det lå i saltkarret i flere år.

Jeg overværede engang en stor gårdbrand. Det var om natten. På gårdspladsen stod en mægtig staklade af træ fyldt med utærsket korn. Hele gården brændte ned til grunden. Gårdens svinebestand var stor, og det var lykkedes tililende folk at få nogle af disse genstridige krabater ud, men så gik der ild i den store staklade, så den kom til at stå som en gloende ildstøtte. Det blev grisene helt tossede over. De for igennem denne ild helt blindede og var naturligvis halvt stegt, når de kom ud på den modsatte side. Under branden, der kunne ses viden om, var der mødt en rakkertrup fra Rønbjerre og Håsum. De havde læderbælter om livet med store sabler, knive og økser. Ejeren af gården sagde, at rakkerne måtte få alle grisene, blot de ville aflive dem omgående. Ingen af

bønderne turde spise grise, der var kommet af dage på den måde. Det blev et kosteligt syn at se. Hver gang der kom en gloende gris ud af ildhavet, sprang rakkerne på den med deres lange knive. Somme tider red en rakker et langt stykke på ryggen af den gloende gris, inden han fik kniven i den, og så var det sket. Ja, der fik rakkerne en god bid til lange tider, for de var de klogeste (dengang).

Når natmænd tog bo i kæmpehøjene eller store jordhuler, risikerede de ikke stor forfølgelse fra den almindelige bondes side, da overtroen i den grad havde tag i befolkningen. De troede, at de sorte gryder i højene (gravurner fra oldtiden) var sat der af nisser og trolde. De troede på gengangere, spøgelser og natild, kvinder, der kunne hekse og lave sig om til harer, der ikke kunne skydes, uden at bøssen var ladt med tiører i stedet for hagl, mænd, der havde onde øjne, så kreaturerne ikke kunne trives, kloge mænd, der kunne hverre syn og få hønsene til at gøre flere æg end normalt. Nogle kunne også [illegible]erne til at give blod i stedet for mælk. Bønderne troede dette var forheksede, men sandheden var, at store tudser om natten krøb ind i staldene og sugede patterne, når køerne lå ned, og så gav de blod, det skete også ude på græsmarken - når køerne hvilede sig i græsset - at tudsen malkede køerne.

Mange rakkere har jeg kendt, bl. a. den lange Slade også kaldet æ Fasendreng. Han var forfalden til drik og slagsmål i stor stil. Brændevin var jo ikke dyrt dengang.

Lange Margret og An Kjæstin boede i en gammel kæmpehøj ikke langt fra Skjødsø. Der boede Per Line og hans kone Else Kjæstin også i et lille hus ved siden af kæmpehøjen. Per Line kaldte sig også selv Per Søsselkuen. Han lejede telte ud til dans og gilder i gårdene. Han dansede altid selv den første dans til de gilder, teltet var udlejet til, og så snurrede han rundt som en snurretop. Snurretop betyder på sallingsjydsk en "søsselkuen". Han var hæderlig nok. Hans kone gik rundt og kogte til gilder. Hun lavede fine boller til suppen. Hun tog en klat fars eller dej i munden, trillede dem med tungen og svipsede dem ud i suppegryden. Så blev de pænt glatte, sagde hun. Um, de smagte!

I Vejby bakker boede Rundterne. Jørgen Rundt var blikkenslager og gik rundt med bliktøj. Han kunne lodde, klinke og sætte ruder i. Rundt-navnet fik han af, at han gik rundt. Hans efterkommere var hårde halse, særlig pigebørnene. De var meget smukke og gjorde politiet i Skive købstad store ulejligheder. Således kom engang en god bekendt af pigerne på besøg, og fulde blev de alle. Ikke langt fra [illegible]ytten boede en gårdejer, der havde mange gæs. Inde i taterhytten havde de en gammel forladerbøsse, og da de nu inde i hytten var blevet godt fulde, blev de enige om, at gåsesteg kunne være herlig. Så tog pigernes besøgende bøssen, for han var nemlig vant til jagt i almindelighed, og så skød han alle gårdmandens gæs. Der blev så holdt et vældigt gåsegilde i to dage, men

bagefter måtte den drabelige skytte tilbringe nogen tid i Skive arresthus. Afhentning af forbrydere skete dengang med hestevogn, en stiv arbejdsvogn med en høj agestol, hvor kusken og den stedlige sognefoged eller landbetjent tronede som konger. Bagi vognen var der anbragt noget stift rughalm, hvor forbryderen lå svinebundet med et forsvarlig reb om hænder og ankler, eller også var et rebnet spændt over vognens sidefjæl, som man dengang brugte, når man kørte svin til slagteriet. Det tog undertiden to tre timer, inden forbryderen var så heldig at nå i hullet på Skive arresthus. Om forplejningen derinde var god, ved jeg ikke, for jeg har aldrig selv været der, men dengang var det som regel vand og brød. Skive ting- og arresthus var under eet dengang. Mange af rakkerne, der kom ind at sidde der, var ikke uden humor. En dag stod rakkeren Poulsen og tissede op ad tinghusets mur, så kom der en politimand og trak ham indenfor til doms med det samme. "Det bliver så 50 øre i bøde Poulsen", sagde politimanden. (Det var mange penge dengang)." æt mier", sagde Poulsen, "så kræwer a the a wel slå en bette ski med de samm, no a æ herind, så blywer det hile wal lie en krovn", og det gjorde han lige op i næsen af øvrigheden.

I Holstebro boede Laust Glavind. Han var heksedoktor og taskenspiller, men denne mand findes der mange beskrivelser af. H. P. Hansen, Herning har i sin bog givet et godt billede af denne personlighed. I St. Ramsing boede der en anden klog mand ved navn Hoppen. Han var særlig klog på heste, dyr og på at læge sår og den slags ting. Nogle sagde, at han var elev af Glavind. Gården hed i min barndom Hoppens gård.

På Skinderup hede nær Skinderup mølle boede i sin tid en samling rakkere. Huset var at se for nogle år tilbage. Hyggeligt havde der ikke været derinde. Da jeg besøgte stedet, var huset ubeboet og faldefærdigt. Ejeren fortalte mig, at det var et rakkerhus.

Om rakkernes ægteskabelige forbindelser skal jeg ikke udtale mig helt nøje. Nogen kirkelig vielse var der i det mindste ikke tale om. De fleste levede vistnok på polsk, som man siger. I min billedkunst har jeg forsøgt at gengive et sådant rakker-bryllup (efter Blichers beretning). Brylluppet blev holdt ude på en jydsk hede i nærheden af rakkerhuset. Der samledes alle, der ville med til ritualet. Det bestod af, at man klædte brudeparret af lige til skindet. Så slap man først pigen løs, og så satte hun i vildt løb ud i hedebakkerne. Derefter måtte brudgommen se at indfange hende, hvad jo også skete, selvfølgelig, og når han således havde indfanget sin brud, var ægteskabet i sin orden. Det var såre simpelt. Bagefter var der så et større drikkegilde med spise af, hvad der kunne skaffes af vildt, fisk og stjålet fjerkræ fra bøndergårdene. Noget gudeligt ved sådan et bryllup, tror jeg ikke, der var, og hvor længe et sådant ægteskab kunne holde, kan der gættes på til evig tid.

Såfremt en tatertrup mødte en anden, betød signalet på lang afstand, om

det var krig eller fred. Var det fred, blev en hat sat på en stage eller kæp og rakt højt i luften, og det var fredssignalet til at mødes i fordragelighed. Smed begge flokke sig derimod alle på maven i dækning af lyngen, så det ikke var synligt, hvor stor flokken var, ja så gik en parlementør frem fra begge sider til videre forklaring. Kniven sad løst i læderbæltet, og kvinderne kunne skære en strube over, om det skulle være. Som regel var problemerne svigtet troskab, for megen elskovsflytteri fra den ene trup til den anden. Det kunne jo også ske, at bedre folk gik på besøg hos rakkerpigerne for at more sig lidt uden for deres respektive ægteskabs rammer. Og så kunne det også komme til at gå hårdt til i rakkertruppen bagefter et sådant besøg af en fremmed. Det tåltes ikke så godt i truppen. Der var alligevel en slags raceforskel også dengang, og det kunne jo ses, om der blev bastarder. Taterne var mere brune i løden.

Rakkerfolket og natmændene er nu forsvundet. Enkelte lever måske stadig og er gamle og hæderlige mennesker, og deres efterkommere lever sikkert som gode borgere som andre i samfundet. Fattigdom og menneskers uforstand var skyld i deres sælsomme tilværelse.

Der var noget malerisk over dette folk og deres væremåde. Også deres sprog var en egen afmålt talemåde, der vanskelig lod sig skrive eller læse. Ja skrive var der ikke mange af dem, der kunne. Nogen skole havde de jo ikke gået i. De skoler, der dengang fandtes, var betalingsskoler for bedre folks børn, og disse skoler var også middelmådige. En skolemester på landet var ofte f. eks. murermester om sommeren og skolemester om vinteren. Fattigmandsbørn fik skam ingen skoleundervisning. I 6 - 8-års alderen skulle en dreng ud at tjene til føden som hyrdedreng. Lønnen var ringe: et par træsko for hele sommerhalvåret til en hyrdedreng, og så var der skam ikke tid til skole. Ja, sådan en lille fyr kom undertiden langt bort at tjene og så ikke sine forældre ret ofte. Skulle han endelig hjem at se til far og mor, måtte han løbe den lange vej på små bitte nøgne ben ad de sandede lyngveje og ufremkommelige hedestier, når andre holdt fyraften, og så tilbage igen inden kl. 4 næste morgen, når dagens arbejde skulle begynde. Om vinteren kunne forældrene så få ham hjem igen, for da ville bondemanden skam ikke have ham at føde på. Det kunne så fattighuset eller sognet tage sig af. Men ofte måtte han med moderen ud med tiggerposen. Ja, sådan var tiden dengang for en rakkerdreng. Når man tænker på dette, kommer folkevisen "Mads Doss" gerne i tankerne.

Ka-Frøjken

Om Ka Frøjken har jeg skrevet en vise, som hun var, og den siger næsten alt, der kan være at sige om hende.

Hun var noget af det skrappeste i udtale, jeg har truffet på. Det, hun kunne sige af uhøvisk snak, var enestående, særlig om kæresteri, og ingen, som hun kendte, undgik deres skæbne. Noget af det digtede hun selv, såfremt hun ikke oplevede det på den rigtige måde.

"Di kaller mæ Kaaren - de æ rele å "vess" (det er rigtigt og sandt). Det var tegn på, at hun ikke løj, når hun fortalte noget særligt utroværdigt.

I alle de år, jeg kendte hende, boede hun i et næsten segnefærdigt hus, der så ud til at kunne falde om, når det skulle være. Huset er sikkert set af alle, der for år tilbage har færdedes på vejen fra Skive mod Højslev stationsby.

Et fortidsminde, der her er fæstnet til papiret i billede og tekst.

Ka-Frøjken "Ka rele å vess".

De kaller mæ Kaaren - de æ rele å vess!
Pøj, pøj, pøj,
en bette skrå jæ å tåven,
enda a æ halvfjers.
Pøj, pøj, pøj.
De æ rele å vess.

Mi skat a betaaler en - de æ rele å vess!
Pøj, pøj, pøj.
En bette dram, jo a taaren,
enda a æ halvfjers.
Pøj, pøj, pøj,
de æ rele å vess.

A kliner mi vægi - de æ rele å vess.
Pøj, pøj, pøj.
A ka lok dæ di flægi,
enda a æ halvfjers
pøj, pøj, pøj,
de æ rele å vess.

Da Lavest va løven - de æ rele å vess,
pøj, pøj, pøj,
wo stej sjel a drøven,
å no æ a halvfjess,
pøj, pøj, pøj,
de æ rele å vess.

Nær Lavest han drak - de æ rele å vess.
Pøj, pøj, pøj.
Ku æ stej leg i brak,
te a bløv halvfjess,
Pøj, pøj, pøj,
de æ rele å vess.

Lavest han død - de æ rele å vess.
Pøj, pøj, pøj,
mæ sit liv mot han bød,
å wår et tres,
pøj, pøj, pøj,
de æ rele å vess.

A hover godt Visti - de æ rele å vess.
Pøj, pøj, pøj,
en pæneste kål,
han gyvt sæ med Lissi,
en uneste skrop
pøj, pøj, pøj,
de æ rele å vess.

Å mø'er do Karen - de æ rele å vess.
Pøj, pøj, pøj,
å spøer do Kaaren
huer æ bøj den hå wåren
ja så for do beskejn.
Pøj, pøj, pøj,
de æ rele å vess.

Testrup Jacobsen.

Line Virenfeld

Hun boede i et lille gammelt hus og havde vistnok været teglværksarbejderske sammen med manden, der dog var død for år siden.

Nu levede hun så af aldersrente ca. 30 kr. om måneden, og dette lille beløb ca. 1 kr. pr. dag skulle slå til - føden, husleje, brændsel og klæder, og hvad mere der kunne løbe på af daglige fornødenheder. Hendes daglige påklædning var den samme i alle de år, jeg kendte hende. Men alligevel kunne der dengang godt blive råd til en kaffepunch, da brændevin kun kostede ca. 38 øre potten. Line var en rigtig sladrekælling af den hårde slags, hvad kæresteri og skilsnak angik, og lidt gåen i seng gik hun ikke tilbage for. Når de gamle hedebønder kom forbi huset, råbte hun gerne: "Kom ind bette Jørgen å fo en bette ponds, og så ka' do enda osse fo di peverruer røven oven i æ kjøv."

Nogen kvindelig skønhed havde hun aldrig været. Stor og knoklet kun skind og ben. Tilsyneladende var hun jernstærk af helbred og med et godt humør. Gamle mænd var hendes store hobby, så fik de, som hun udtrykte sig "peverroden revet".

(Det var Line, som hun så ud. Efter min tegning).

Den lange Skade.

Hans egentlige herkomst kender jeg ikke, men hele livet igennem var han en gevaldig slagsbroder og drukkenbolt. Han var lang, og næverne sad rigtig på skaftet, som man siger, og han deltog alle dage i store slagsmål med de andre rakkere. Kristian Fasen var hans rigtige navn, og fører for rakkerne var han også. Når han var ædru, tævede han konen, og når han var fuld, tævede konen ham. Så blev han smidt ud af huset og fik lov at sove rusen ud ved et gammelt stendige, der stod et stykke fra huset. Hvad de levede af, ved jeg ikke. Tiggerposen var vist nok den mest benyttede. Egnen derude var godt belagt med store fede bøndergårde, hvor saltkarrene som regel bugnede af sulevarer i overflod. Så et harsk fårelår spillede ingen trille at bortgive til rakkerne, når de kom med tiggerposen. Og så kunne gårdmandskonen jo også få en hel del nyt sladder at vide, for taterkvinden havde ærinde mange steder, og hun forstod også at bruge munden rigtig på de rigtige steder.

Skravl Niels fra Lee.

Han var lammet på begge ben og bevægede sig møjsommeligt ved hjælp af to krykker. Således trak han dog hver dag sine magre køer ud i heden, hvor de for det meste bjergede føden. Konen drev så det lille husmandssted, hvor bygningerne var i yderste forfald.

Jeg traf ham ofte, når han trak de magre køer ud på lyngsletten. Jeg undredes ofte over, at køerne ikke væltede ham omkuld, særlig når det gik hjemad, og køerne var tørstige.

Jeg kunde godt lide Niels. Han var altid i godt humør til trods for sin elendighed - lap på lap, som man siger og snavset overalt. Renlighed var ikke hans store dyd.

Det hele ligger nu ca. 60 år tilbage i tiden og er kun et minde om en mand, der sikkert aldrig har set andet i verden end den plet jord, hvorpå han var opvokset. "En stakkels gældbunden fange".

Maløvt Lone i Bustrup bakker.

Gamle Lone boede i Bustrup bakker i en ussel rønne, noget af Danmarks ældste bygningsværk, dengang rakkerne begyndte at få tag over hovedet, da kæmpehøjene og jordhulerne blev dem for trange.

Hun ernærede sig ved tiggerposen, og så solgte hun urter og grønt, vilde blomster til lægedom for dyr og mennesker. Omkring hele hytten var der en tæt bevoksning af malurt (maløvt). Medens jeg var dreng, skulle jeg hvert år ned til gamle Lone at hente for 35 øre malurt, som min moder brugte til at fordrive møl og orm fra skuffer og skabe. Sommetider blev der også lagt gløder under maløvten. Så stod det og osede en hel dag, og så døde møllene, troede folk dengang. Lopper og lus kunne ikke fordrives på den måde. Der skulle skrappere midler til.

Som eneboerske boede hun mellem de store lyngbakker - langt fra naboer og bekendte. Kun hendes ged var så at sige det eneste væsen, foruden rotter og mus, en næsten tam hare og en enlig krage med sit kra, kra. Ellers var det, som om verden stod stille uden en lyd, sådan en varm sommerdag, når solen skinnede fra en skyfri himmel. Kun røgen, der stille sivede op af den forkullede skorsten vidnene om, at her boede et menneske.

Spæll Kaarens hus.

var Højslev stationsbys ældste hus. Bygningen er nu nedrevet for at give plads til en anden bygning. Tidligere var det traktørsted. I dette lille hus var der således en slags kro og bedested for vejfarende på Skive Viborg landevej. Spæll Karen ejede huset og var værtinde af den rigtige slags. Når hun var i særlig godt humør, tog hun harmonikaen og spillede Kvæservalsen. Så vidste børsterne på det overfor liggende teglværk, at nu blev der halløj i gaden. Så mødte de alle op, og så gik valsen på den gamle sandede Skive - Viborg landevej, og så blev der gang i bullisjasen. Mange af børsterne var i skødefrakke og høj hat til dagligt arbejde. De var jo landevejsriddere, der

ikke sådan levede af arbejde hver dag. Der var ikke noget med fagforeningsbog. Det eksisterede ikke dengang. Banearbejdere - telefonarbejdere - alle var børster - ikke nogen særlig fin håndtering i folks øjne dengang. Også polakker var meget benyttet på disse arbejdspladser. De boede i nogle sammentømrede bræddekamre ude i kreaturstaldene. På Spøltrup boede karlene på dækket af en ajlebeholder. Duften var ikke særlig behagelig, men sådan så det ud i min barndom. På mange herregårde brugte man udelukkende polakker til alt arbejde i sommermånederne. Det var billig arbejdskraft.

Kjælle Kasper fra Ejsing.

På egnen fra Ejsing til Herning var han særlig godt kendt. Han havde kvindetække og hundetække. Særlig hundene fulgte ham trofast i store flokke, og han handlede med hunde hos gårdmændene rundt på egnen.

Betleri var ellers hans hovederhverv, når han ikke sad i rasperhuset for at afregne kæltringsstreger.

Han tiggede uld og hamp hos gårdmandskonerne. Når en gårdmandskone troskyldig kom ind med uldposen, og Kasper fik lov at tage en håndfuld i al beskedenhed, stak han hånden ned i uldposen, men Kasper var meget fingernem. Der gled en mængde op i trøjeærmet foruden den håndfuld, han havde i hånden. På det fag var han ikke så lidt af en tryllekunstner.

Hundene, han solgte, kom altid tilbage til Kasper efter nogle dages forløb. Så solgte han dem til en anden egn. Det var jo en god fortjeneste. (Aldrig indkøb af ny forsyning).

Han havde flere koner og husholderske, for kvinder var hans store hobby.

Engang spurgte en nabo: "Tror do no osse, do ka' behold hin, do no hå fåt". "Ja, den sidst plads, hun hå von i, hå hun hat i atten år."

"Det wa nok længe", sagde naboen.

"Ja, a ska sej dæ", sagde Kasper, "De wa i Horsens, do ved".

Peder smed og Ræven.

Peder smed var hjemmegående ungkarl - en flink fyr for resten. Slagsmål og kæresteri var han sommetider meget udsat for, efter hvad han selv fortalte. Han var særlig forfulgt af disse rakker-knægte fra Håsum og Skive. De havde kik på Peder og ville sætte efter ham, særlig når han var på restaurationsbesøg inde i Skive, hvor der jo også var piger til salg, og Peder tog for sig af retterne, både af de våde varer og tøsene.

Peder smed boede hjemme hos forældrene i den lille landejendom, hvor der fra gammel tid hørte smedie til. Hans fader gik og hjalp til både ved landbruget og smedien, og moderen passede huset med en ældre pige til hjælp, og

det skulle helst være en, der ikke kunne tage skade ved samleje med Peder. De fik da i det mindste aldrig børn med ham.

Ovre ved naboen havde de en såre skøn datter. Hun brugte også samleje, men det var med store godsejersønner og andre fine folk. Det kunne Peder ikke li'. Der var en, de kaldte Ræven, der var særlig energisk. Når ræven skulle ud af sengehalmen derovre, var Peder tidlig oppe for at kunne hilse på ham. Så sagde Peder: "go måren Ræv - hå do hat en streng næt - a tøkkes, do søkker såen i æ knæer." "Hold kæft, smederøv", råbte Ræven tilbage, og så var den morgenhilsen endt. De nød den begge.

Men så en skønne dag fik Peder endelig en kone, og da var han over 50. Børn fik han også - masser, og da disse blev store, fik de også børn, så inden Peder døde, var børneflokken blevet til 30. Det var nok en ordentlig byrde på det lille husmandssted i en fattig egn.

Ræven fik i sin levetid mange kærester, men det var mest gifte koner, og derfor fik han også mange klø af ægtemænd, når de kom hjem sådan uden varsel og traf Ræven i sengen hos ægtefællen.

Så dersom du træffer ham en sen nat på vejen uden skjorte afklædt til skindet - med blå mærker på kroppen, ja, så har Ræven været i fremmede hønsehuse. Og nu er Peder Smed forlængst gået til de dødes rige, hvor ingen råber efter hinanden ved morgengry og kykkeliky i hver en by.

Marked i Fjends herred.

Sjørup marked var vel nok det mest kendte i hedelandet.

Ane, som ses på billedet her, drog hvert år til marked med sin eneste ko. Hvis nogen spurgte om prisen, sagde Ane: "a ska sej de bette hr., den ska såmænd et sælles. Det er baresten for å fornøw den en bette kuun, for te hverdaw sijr hun jo æt anne end mæ". - Ja, hun havde såmænd tårer i øjenkrogene ved tanken om at sælge den gamle ko, eller at den skulle undvære hende. De to havde jo fulgt hinanden, lige siden hun fik den som lille kalv. Å såen sku æ skam ware we, så læng di tow wa løvn. Sådan tænkte Ane da ind i fremtiden.

En anden historie fra Fjends er snapstingsmarkedet. Gaderne var som en kogende kedel af alle slags handlende og kræmmere i maleriske fremtoninger. Næsten som en flok folkedansere, klædt i lange skjorter, hvide kyser, store forklæder for kvindernes vedkommende. Mændene bar lange hvide uldhoser og knæbukser og store fedtlæderstøvler eller træsko. Skovbytræsko var også på mode dengang. Jydepottemagerne ude fra de yderste hedeegne optrådte endda helt barfodet. Alt, hvad man solgte en sådan markedsdag, var hedeboflid fremstillet på de lange vinteraftener ude i hjemmene ved en spruttende tællepræs, måske endda ude i kostalden, hvor der var deilig varmt bag de drøvtyggende dyr.

Kul fandtes ikke dengang - ja, trækul måske, og gamle hedetørv var der mere os end varme ved.

Af pottemagere var der mange på disse hedeegne. De stod i lange rækker langs gader og huse med deres sølvglinsende jydepotter og krus - nogle med kunstfærdigt indridset dekoration. Og så blev der pratet og tinget om prisen, for alt skulle jo helst sælges. Der skulle også helst blive råd til at tage en pose 2-øres kager med hjem til de hjemmeværende unger, der ikke var vant til en sådan herreret til hver dag.

Og så var der Jesper Kyvling, en mand fra omegnen af Viborg. Han drak sig som regel rylefuld til dagen, og så dansede han gade op og gade ned, vildt svingende med træskoene i hænderne, og så sang han. At det gik ud over jydepotterne, tog Kyvling sig ikke nær. Jo mere han dansede, jo vildere blev han, og jo flere potter gik deres undergang i møde, og så endte markedsdagen for Jesper Kyvlings vedkommende, at han kom i spjældet for at sove rusen ud, og da Jesper heller ingen penge havde til at betale bøde og potter med, måtte han tillige tilbringe adskillige dage på vand og brød. Det var på den tid en behagelig måde at tjene penge på. Sådan sagde præsten i Mou til et af sine sognebørn, der fik en bøde på 8 kr. "Sid dem af, min gode mand. Du tjener dem aldrig lettere, og i himlen kommer du sikkert aldrig."

Den præst så alting i et stort sammenhæng. Kom der en mand og skulle have et barn døbt, svarede han gerne: "Kan du ikke vente, til der bli'r en tre fire stykker på en gang." Der boede også i hans sogn en mand sammen med sin husbestyrerinde. De levede bare sammen og fik hvert år et barn sammen. Når manden så kom til præsten og ville have barnet døbt, spurgte denne: "Hvorfor gifter I jer ikke i stedet for at leve i synd?" Manden svarede: "A ska sej Dem hr. pastor - vi elsker et hinån andet tid end den stund de varer, så tøkkes vi de æ synd å gyvt vos."

Tækkemanden fra Romlund.

Han var ungkarl, til han blev gammel, for se en skønhed var han nu ikke. Han gik rundt og tækkede huse med tåg (altså strå).

Mads fløv rundt som en fovl - på hver hus dæ ku' træng the nøj taag taag på si læng.

Mads tækkemand hed han i folkemunde. Hovedet var lidt større end folks i almindelighed, og så havde han en underlig bavlende udtale. Han talte meget om kvinder, men nu var han fyrre og ingen var der, som havde bidt på krogen.

1) Men en dag, så traf han Rikke
en pig' å æ sovn
så stuer og så bovn
om æt a ska lyv
va hun sidst i tyv.

2) Da æ boje blev bestemt
blev Rikke beklemt,
a tærr no ikke
såen træk å mi stads
å leg mæ ved Mads
nej, leg mæ a vel
ved hin, der laver te'

3) Og kogekuen hun lov
å bejer vi tov
så sejer hun glå
a kinner en rå
æ seng den er brej
dæ ka' sagtens leg tre.

4) Så gik da den næt
så fåle let
så no dryver a mi stej
å Rikkes mej
de æ noj te Rikke hun ka li'.

5) Å siin hen,
der bløw en slæng
af onger, the de va grov,
nogle lignet æ kogkuen
andre Rikke
og sidst og først Mads
ja, sikken en kommisjas.

Thomas med træbenet.

I Fjends herred ved Løgstrup bakker i en lille hedegård med lyng og spærgelhøst for byg - som Jeppe Åkjær skrev i sin sang - boede Thomas med træbenet. Jeg mindes ham fra mine barndomsår, når jeg var på ferie derude i Lyngbakkerne hos en farbroder, der var nabo til Thomas. Thomas var ungkarl og boede i en faldefærdig gård. Huset bestyredes vist af hans gamle mor. Der var lergulve i alle stuerne. Møbler var der næsten ingen af, kun et langt bord og bænk og et par sammentømrede kasser til senge - uden maling. Thomas var sikkert et halvt hundrede år, da jeg kom til at kende ham.

"Du må gifte dig Thomas", sagde naboerne. Thomas rystede på hovedet: "Ja, men hvem vil ha' en med træben", så det blev ikke til noget. Så fandt naboerne en lidt ældre gårdmandsdatter ved navn Dorre, der gerne ville giftes. Hun var fra en anden egn, så Thomas måtte foretage en rejse for at se på hende. Køn var hun ikke, men meget stor og kraftig, så selv om hun nok havde noget i ryggen, turde Thomas ikke binde an med hende. Han fik aldrig en kone. Dorre derimod blev, da hun var ca. 40, efter en ægteskabsannonce gift med en gammel gårdmand og fik tvillinger to gange i træk.

Skovlovringer (skovtrolde).

Navnet stammer mig bekendt fra Norge med de store skovstrækninger, hvor kulsvierne dengang holdt til, og hvor der systematisk brændtes trækul. Også her i landet f. eks på Bustrup i Salling var der kulsviere indvandret fra Norge. Dengang havde man også fyrbækkener (sengevarmere) i flere hjem, fyrfade til kogested, samovarer, der kunne varme hele stuer op, men det var dog kun for de mere velhavende. Bilæggerovnen samt åbne ildsteder var de mest almindeligt anvendte.

*

Forsidebilledet er en af- og nedfotografering af en akvarel, som Testrup Jacobsen har lavet. Den har titlen "Fløjtespilleren". Havde det været en farvegengivelse, ville man have kunnet se de klare, rene farver i en tidlig morgen, hvor duggen perler i græsset og lyset er skarpt og hvidt.